



**TAFAKKUR OPERATSIYALARI VA ULARNING TASNIFLARI.
TAFAKKUR JARAYONINING TALABA INTELLEKTUAL
TARAQQIYOTIDAGI O'RNI.**

Yo'ldoshevava Zarnigor Zafar qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti Ingliz tili fakulteti

Xorijiy til va adabiyot yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Yadgarova Ozoda Ibragimovna

Ilmiy rahbar:

Annotatsiya: Mazkur maqolada tafakkur operatsiyalari va ularning tasniflari haqida nazariy tahlil berilgan. Tafakkur jarayonining talabaning intellektual taraqqiyotidagi o'rni, uning fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirishdagi ahamiyati o'rganilgan. Tadqiqotda tafakkur jarayonining analitik, sintez, taqqoslash va umumlashtirish kabi muhim komponentlari tahlil qilinadi. Shuningdek, talabaning intellektual rivojlanishida tafakkur operatsiyalarining didaktik ahamiyati ham ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Tafakkur operatsiyalari, tafakkur jarayoni, intellektual rivojlanish, ta'lim tizimi, analitik fikrlash, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, didaktik ahamiyat, talaba fikrlash qobiliyati.

Tafakkur insonni boshqa mavjudotlardan ajratib turuvchi noyob jarayon bo'lib, u atrof-muhitni anglash va uni o'zgartirishning muhim omili hisoblanadi. Insonning fikrlash qobiliyati uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bugungi kunda ta'lim tizimida talabalarning intellektual taraqqiyotini ta'minlashda tafakkur operatsiyalarini rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Tafakkur jarayonlari orqali talaba nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtiradi, balki amaliy masalalarni yechish, qaror qabul qilish va ijodiy faoliyatda qatnashish qobiliyatiga ham ega bo'ladi.

Tafakkur operatsiyalari va ularning tasniflari. Tafakkur operatsiyalari inson fikrlash jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridir. Ular insonning muayyan maqsadni amalga oshirishda axborotni qayta ishlash, tahlil qilish va yangi g'oyalar yaratishda yordam beradi. Tafakkur operatsiyalari quyidagicha tasniflanadi:

1. Analiz (tahlil). Analiz jarayonida ob'ektlar va hodisalar tarkibiy qismlarga bo'linadi, ularning alohida xususiyatlari o'rganiladi. Bu operatsiya talabalarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va murakkab masalalarni hal qilishda asosiy vosita hisoblanadi.

2. Sintez (birlashtirish). Sintez – bu ajratilgan qismlarni yagona tizimga birlashtirish jarayoni. Bu operatsiya o'zaro bog'liq fikrlarni umumlashtirish va integratsiya qilishga xizmat qiladi. Sintez talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

3. Taqqoslash. Taqqoslash jarayonida ob'ektlar va hodisalar o'xshashlik va farqlari bo'yicha solishtiriladi. Ushbu operatsiya talabalarning tahliliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

4. Umumlashtirish va xulosalash. Umumlashtirish orqali bir xil xususiyatlarga ega bo'lgan ob'ektlar guruhlanadi va umumiy qonuniyatlar aniqlanadi. Bu operatsiya nazariy bilimlarni chuqurlashtirishda va yangi bilimlarni shakllantirishda muhimdir.

5. Abstraktsiya va konkretlashtirish. Abstraktsiya yordamida umumiy xususiyatlardan chalg'inib, faqat asosiy qirralarga e'tibor qaratiladi. Konkretlashtirish esa umumiy tushunchalarni real misollar bilan bog'laydi.

Tafakkur jarayonining nazariy asoslari. Tafakkur jarayoni insonning aqliy faoliyati orqali ma'lumotlarni qayta ishlash, ular o'rtasidagi aloqalarni anglash va muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi. Tafakkurning ilmiy asoslari psixologiya, falsafa, pedagogika va neyrofanlar doirasida keng o'rganiladi. Ushbu jarayonning asosiy xususiyatlari quyidagilardir:

1. Murakkablik va iyerarxiya. Tafakkur oddiy aqliy operatsiyalardan tortib, murakkab analitik va sintez jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon o'rganish va tajriba asosida rivojlanadi.

2. Shaxsiy va ijtimoiy omillar. Tafakkur insonning shaxsiy tajribasi, bilimi va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq. Ta'lim jarayonida tafakkurni rivojlantirish ijtimoiy muloqot va ijodiy faoliyat orqali amalga oshiriladi.

3. Psixologik omillar. Tafakkur psixologik jihatdan e'tiborni jamlash, xotira va tasavvurni faol ishlatishni talab qiladi. Bu jarayonda motivatsiya va qiziqish katta rol o'ynaydi.

Tafakkur operatsiyalarini rivojlantirish usullari. Talabalarning tafakkur operatsiyalarini samarali rivojlantirish uchun quyidagi usullar qo'llanilish mumkin:

Muammoli ta'lim. Talabalarga murakkab vaziyatlar bilan bog'liq muammolarni yechishni taklif qilish orqali ularning fikrlash qobiliyati rivojlantiriladi. Masalan, turli masalalar va amaliy topshiriqlar orqali mantiqiy va ijodiy fikrlash o'rgatiladi.

Kooperativ o'qitish. Guruhiy ishlash metodlari orqali talabalar bir-birlari bilan fikr almashadi va muammolarni birgalikda tahlil qilishni o'rganadi. Bu yondashuv tafakkur jarayonlarini faollashtirishga yordam beradi.

Kognitiv trening. Maxsus aqliy mashqlar va o'yinlar yordamida talabalar tafakkur operatsiyalarini rivojlantiradi. Misol uchun, mantiqiy jumboqlar, matematik vazifalar va strategik o'yinlar.

Interfaol texnologiyalar. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash (masalan, simulyatorlar, virtual muhitlar va ta'limiy dasturlar) orqali talabalar fikrlash qobiliyatlarini amaliyotda sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Tafakkur operatsiyalarining talaba intellektual rivojlanishiga ta'siri





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Talabaning intellektual rivojlanishi to'g'ridan-to'g'ri uning tafakkur operatsiyalarini qanchalik samarali qo'llay olishiga bog'liq. Quyida uning asosiy ta'sir yo'nalishlari keltiriladi:

1. O'quv jarayonidagi samaradorlik. Tafakkur operatsiyalarini yaxshi egallagan talabalar ma'lumotlarni oson tahlil qiladi, umumlashtiradi va mustaqil xulosalar chiqaradi.

2. Muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish. Tafakkur operatsiyalari talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularni real hayotdagi vaziyatlarda mantiqiy qarorlar qabul qilishga o'rgatadi.

3. Ijodkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirish. Sintez va abstraktsiya jarayonlari talabalarni ijodiy yondashuvni rivojlantirishga undaydi, bu esa intellektual yangiliklarni yaratishda muhim ahamiyatga ega.

4. O'zini rivojlantirishga motivatsiya. Tafakkur operatsiyalariga asoslangan o'qitish talabalarda bilimga bo'lgan qiziqishni oshiradi va ularda o'zini rivojlantirish istagini uyg'otadi.

Tafakkur operatsiyalari nafaqat talabalarning aqliy rivojlanishida, balki ularning jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat olib borishida ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonlarni rivojlantirish ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bo'lib, zamonaviy texnologiyalar va didaktik yondashuvlardan keng foydalanishni talab etadi. Shuning uchun o'qituvchilar tafakkur operatsiyalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishlari lozim. Tafakkur operatsiyalari insonning fikrlash jarayonining asosiy tarkibiy qismlari bo'lib, ular orqali ma'lumotlar tahlil qilinadi, umumlashtiriladi va yangi bilimlar hosil qilinadi. Analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish va abstraktsiya kabi operatsiyalar talabalarning intellektual rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Ushbu operatsiyalarni rivojlantirish o'quv jarayonini samarali tashkil etish, muammoli vaziyatlar yaratish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Tafakkur jarayoni talabalarning akademik muvaffaqiyati, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu jarayon ularning o'z-o'zini rivojlantirishiga, mustaqil qaror qabul qilishiga va kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi. Shu bois, ta'lim tizimida tafakkur operatsiyalarini shakllantirish va rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, zamonaviy yondashuv va usullardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.





FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, A. "Psixologiya asoslari." Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Otaboyev, J. "Ta'lim jarayonida tafakkur va uning rivojlanishi." Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2021.
3. G'ofurov, S. "Intellectual rivojlanish nazariyalari." Samarqand: Zarafshon, 2020.
4. Vygotskiy, L. S. "Maktabgacha yoshdagi tafakkur va nutq." Moskva: Prosveshcheniye, 1984.
5. Piaget, J. "Inson aqliy rivojlanishi nazariyasi." Moskva: Pedagogika, 1977.
6. Anderson, J. R. "Kognitiv psixologiya va ta'lim." Moskva: Nauka, 2002.
7. Dewey, J. "O'quv jarayonidagi tafakkur va ijodkorlik." New York: Macmillan, 1933.

